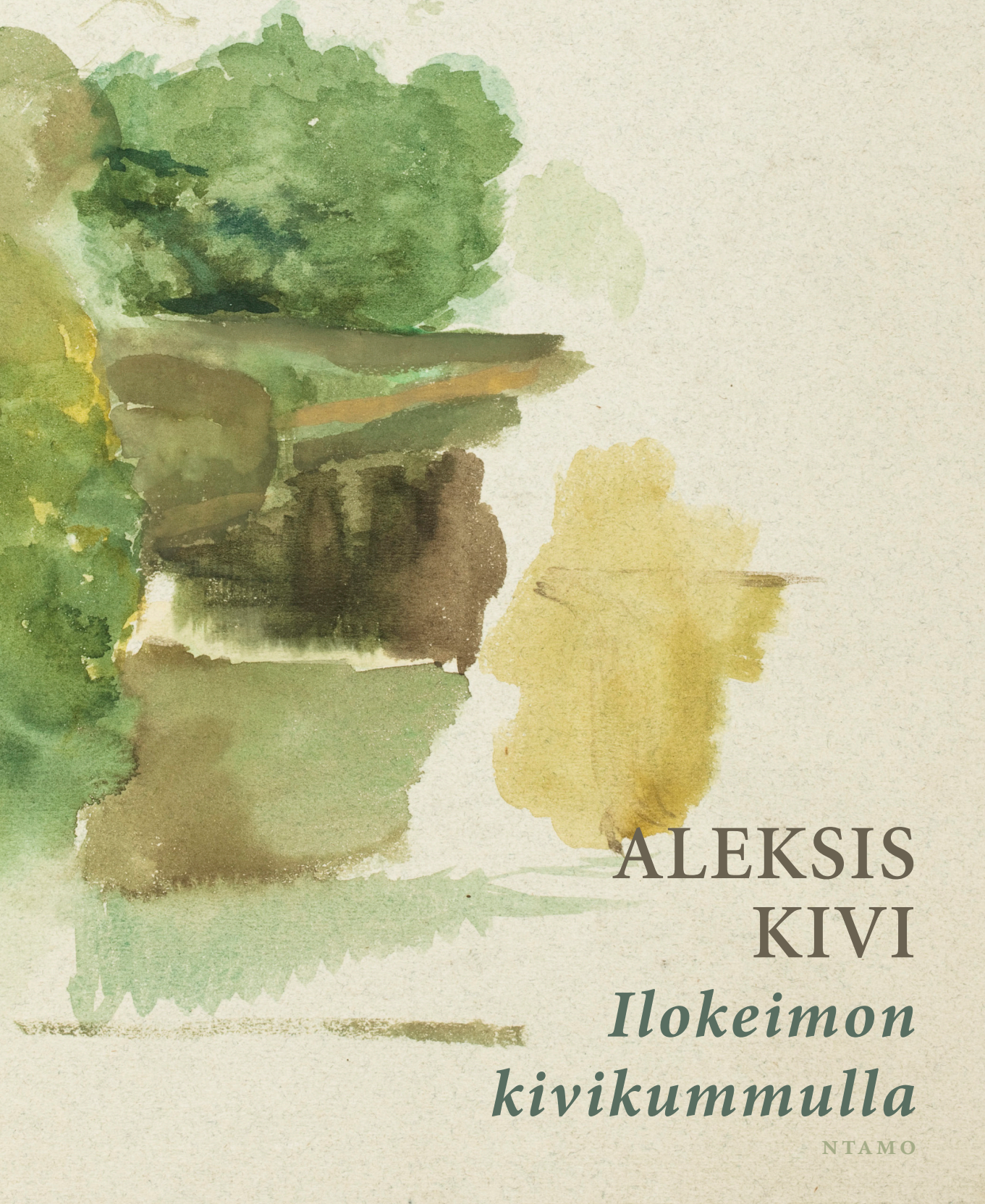

ALEKSIS
KIVI
*Ilokeimon
kivikumnulla*

NTAMO

Ilokeimon kivikumnulla

Aleksis
Kivi

*Ilokeimon
kivikumnulla*

*Runoversoja
käsikirjoituksista*

TOIMITTANUT
Sakari Katajamäki

NTAMO
Helsinki
2023

© SAKARI KATAJAMÄKI 2023
ISBN 978-952-215-888-8

ULKOASU & TAITTO
Göran de Kopior

KANNEN KUVAT
Albert Edelfelt, *Tuntematon* [luonnos] (?) (etukansi) &
Tuntematon [luonnos] (1890) (takakansi),
Kansallisgalleria

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO
Helsinki 2023
www.ntamo.net

LUKIJALLE

Siuntion rauhassa, kaukana pääkaupungin houkutuksista Aleksis Kivi (1834–1872) löysi uuden tavan kirjoittaa. Joulukuussa 1869 hän kirjoitti Fanjunkarsista ylioppilastoverilleen Thiodolf Reinille iloisena omaksumastaan työtavasta:

Ne kaksi näytelmää ja se kokous runoelmia, jotka jälkeen joulun ovat valmiit, ne pidän minä parhaina kun koskaan ennen olen matkaansaattanut; sillä ensimmäisen kerran ijässäni kirjoitan minä ilman yhtään kiirettä ja hätäilemistä, fiilailen niitä niin paljon kuin mahdollista.

Kiven syvällistä ja uupumatonta aherrusta runojensa parissa todistavat etenkin hänen viisi runokäsikirjoitusvihkoaan. Näissä *Runoelmiksi* nimetyissä vihkoissa on monista runoista useita versioita, joihin hän on kirjoittanut, korjaillut ja uudelleenkirjoittanut säkeitään mustetta ja lyijykynää säästelemättä.

Varhaiset jäljet runoilijan luovasta työstä tekstiensä parissa ovat kuitenkin jääneet vähälle huomiolle. Kiven runoja on totuttu lukemaan siinä asussa, jossa niitä julkaistiin kirjailijan elinaikana *Mansikoita ja Mustikoita II* -albumissa, *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* ja *Kanervalassa*. Silloinkin kun hänen runojaan on myöhemmin julkaistu käsikirjoituksiin pohjautuvina teksteinä, toimitustyö on painottunut mahdollisimman myöhäisiin käsikirjoitusversioihin ja noudattanut hartaasti fiilailtujen säkeiden viimeisiä säilyneitä korjauksia.

Käsillä oleva teos paneutuu Kiven käsikirjoitusten varhaisimpaan tekstikerrostumaan ja tarjoaa hänestä uudenlaisen kuvan runoilijana. Antologiaan kootut alkuvoimaiset versot päästävät lukijan lähemmäs Kiven teosten syntyhistoriaa.

Varhaisten käsikirjoitusten runot vielä hakevat suuntaansa, ja musteeseen tallentuneissa säkeissä on hiomatonta kauneutta ja myöhemmin poishuuhtoutuneita yksityiskohtia. Monet käsikirjoitusten sanat, säkeet ja sommitelmat antavat uusia näkökulmia myös runojen vakiintuneiden versioiden tulkintaan.

Kirjahankkeen taustalla on toistakymmentä vuotta jatkunut työ kriittisten editioiden toimittajana Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa ja etenkin tekstikriittinen tutkimus Aleksis Kiven käsikirjoitusten parissa. Myös eri taiteenlajien luonnos- ja käsikirjoitusaineistoihin vihkiytyneet yhteisöt ja hankkeet, kuten Variantti-verkosto, European Society for Textual Scholarship, konferenssisarja Genesis, krakovalainen Centre for Creativity Research, geneettiseen kritiikkiin keskittyvä *Synteesin* teemanumero sekä Kääntämisen jäljet arkistoissa -hanke (SKS, Koneen Säätiö), ovat antaneet tärkeitä virikkeitä antologian toimitustyöhön.

Yksittäisistä kollegoista, joiden kanssa olen saanut perehtyä Aleksis Kiveen ja suomalaisiin käsikirjoitusaarteisiin, haluan kiittää erityisesti SKS:n Aleksis Kivi -editioiden toimituskunnan jäseniä sekä Heidi Castrénia, Tommi Dunderlinia, Reeta Holopaista, Laura Ivaskaa, Hanna Karhua, Henna Kerästä, Veijo Pulkkista ja Frida Wikblad. Lisäksi hankkeeseen ovat eri tavoin vaikuttaneet tieteellisen editoinnin kurssit, joita olen pitänyt yhdessä alan muiden tutkijoiden kanssa Helsingin yliopistossa vuosina 2017–2019. Niiden mittaan olen oppinut paljon uusia puolia Aleksis Kiven runoudesta etenkin niiden opiskelijoiden ansiosta, jotka ovat keskittyneet tehtävissään hänen käsikirjoituksiinsa. Heitä ovat olleet Eemeli Anttila, Tiuhti Harju, Janina Hietala, Joonas Ingman, Anni Karvinen, Reeka Lelkes, Iina Mikkonen, Mette Vesistö, Vilhelmiina Vilhunen ja Suvi Vuorinen sekä edellä mainitut Dunderlin ja Wikblad.

Idea uudentlaisesta runoantologiasta konkretisoitui eräässä Aleksis Kiven Seuran kokouksessa. Johtokunta pohti, miten seura voisi muistaa merkkivuotta 2022, jonka viimeisenä päivänä tulee kuluneeksi 150 vuotta kirjailijan kuolemasta. Vaikeiden viimeisten vuosien sijaan merkkivuoden hankkeissa haluttiin painottaa elävää

Kiveä. Tämä kirja keskittyy runokäsikirjoitusten varhaisiin, kasvua ja elinvoimaa huokuvaan versoihin. Se tekee kunniaa Kiven kirjalliselle luovuudelle, jonka ansiosta voimme edelleen lukea hänen tuotantoaan yhä uusilla tavoilla.

”Paimentyttö”-runoon viitaten toivon antologian tuottavan lukemisen ja löytämisen nautinnollisia hetkiä Aleksis Kiven runokäsikirjoitusten sanajalkasella aholla ja sieltä kohoavalla Ilokeimon kivikummulla.

HELSINGISSÄ 12. KESÄKUUTA 2023

SAKARI KATAJAMÄKI

I

KAUKA-METSÄ

Alas vuoren harjult lapsi riensi,
Äitins luoksi riensi hän,
Lausui leimuvalla katsannolla:
Nähnyt olen taivahan.

1

”Mitä haastelet mun pienoiseni,
Mitä taivaan kauka-maast?
Missä näit sä autuitten mailman?
Sano, kulta-omenain.”

5

Pohjanpellon vuorella ma seisoin,
Katsahdellen koilliseen,
Nummen sinertävän näin mä siellä,
Kaukahisen hongiston.

10

Kohos kumpu ylös hongistosta,
Päivä paistoi kummulla
Ja sen kultakukkulalle juoksi
Kultasannotettu tie.

15

Tämän näin mä, sydäntäni poltti,
Kyynel juoksi poskellein,
Enkä ymmärtänyt miksi itkin;
Mutta näinhän taivaan-maan.

20

”Ei, mun lapsein! tuolla ylähällä,
Onpi taivaan kaupunki
Kaunis, kirkas, kultahohtavainen,
Siellä istuin Jumalan.”

Ei! vaan tuolla, missä ilman rannal
Kauka-metsä haamottaa,
Siellä onpi onnen-lasten kunnas,
Siellä pyhain-miesten maa.

25

IMPI ILTANA

Yksin illan hämärässä
Impi pitkin tietä käy,
Linnut laulaa, länsituuli
Hongistossa hymisee.

1

Astelee hän onnellisna,
Kultastansa muistellen;
Siitä katseens taivaan tuli,
Siitä hymy huulillans.

5

Alkaavi nyt pyhä soitto,
Tornin kellon kuulee hän,
Kunnahalta kunnahalle
Kaiku kauvas kajahtaa.

10

Siinä seisoo neito nuori
Ahtehella armahal,
Juhla-iltaa muisteleevi
Kosk hän kultaans vihitään.

15

Astelee hän onnellisna,
Vaeltaja vastaan käy,
Hältä neito kyselepi
Miksi tornin kellot soi.

20

”Siitä soivat tornin kellot,
Että kuoli nuori mies,
Poika kartanosta komjast,
Katso: pohjosessa tuol.”

Nytpä neito itkuun päätyi,
Kyynel juoksi rinnoillens.
”Miksi itket, impi kaunis,
Kaulaliinaas kastelet?”

25

Siitä itken, impi koito,
Että kuoli sulhasein;
Kaikuessa torninkelloin
Kiirehti hän Tuonelaan.

30

Äsken, tässä astellessain,
Olin onnellinen laps,
Sillon paistoi ilon päivä,
Nyt on murheen, kuolon yö.

35

Mihen vertaan ihmis-onnen?
Mikä onpi ilo tääl?
Päivän kiilto pilven reijäst
Autiossa korvessa.

40

Pian soikaat jälleen, kellot,
Soikaat immen kuolemast;
Tuonen maassa löydän taasen
Kultaseni kaunoson.

LINTUKOTO

Meres kaukahalla saari soma löytyy, 1
Lehtimetsänen ja nurmellinen saari.
Jyrkät, kallioiset rannat vastarinta
Onpi ijankaikkinen, kun myrskyessä
Laineet, aavan-meren vallattomat lapset 5
Vahtokiharaiset, kärkelevät,
Anastaakseen Lintukodon kauniin saaren.

Saaren keskellä on niittu viherjäinen,
Niitun keskel kultahinen pelto läikkyi,
Kantain hedelmiä ilman talven unta; 10
Keskel pellon kultaa metsä tuuhee seisoo,
Rauhan kalpee, kohiseva lehtimetsä.
On viel metsän helmas pieni kukkaskumpu
Ja sen kiirehellä saaren armas linna,
Sievä, rakettuna linnun-laulupuusta. 15
Hieno sammal katol linnasen tän kasvaa,
Kukkanen siel viittaa hymyellen luokseen
Lintusia, hyrräviä mehiläisiä.

Kansa kuolematon asuu tällä saarel,
Kerikansa pieni, viaton ja kaunis 20
Ijäisessä nuoruudessa onnen maassa.
Kaunishan tää kansa, kaunis, kukostava,
Vaan ei, kuni mones tarinassa kuulet,
Synkeä ja kymertynyt peikkolauma.
Tässä asuu linnut, pienet lauluniekat, 25
Rauhan lehtimajois, koskaan pelkäämättä

Kotkia ja öitten huhkaimia ilkeit.

Kuulet aamun noustes, kuulet illan tyynees

Terren kuherruksen uljaan tummalt vuorelt,

Kuulet käen, ilolinnun, kyntörastaan

30

Äänet ympärsoivan kultaisissa viidois.

Tässä reippaat keripojat pellot kyntää

Ihanaiset niitut niittää, keri-immet,

Vilkaskatsantoset, ruusuposket,

Kangast helskyttävät lakas korkeassa.

35

Hameissa he lumivalkosissa käyvät

Kukkaseppeleöityinä, ja miehustalla

Vyö kuin taivaan kaari monihohtavainen.

Niin he kangast hienohinta helskyttävät,

Niin he rakentelee atriaansa yhteist

40

Lehdon suojaan viherjälle tanterelle.

Sillon impein joukos hälinä ja liike:

Sillon lumi-hameliepein liehunassa

Ylös kukkastuoksu kiertyy, kaulaliinat

Kuni kimmeltävät pilvet, väikkyy, leiskuu

45

Heidän rinnoillansa, heidän hartioillaan

Alla kultakiharien lemmekkäitten,

Ja ain vilkkahasti livertelee kieli,

Kilahtelee ilonaurun heljä kello.

Yhtyyvät he atrialle, uljaat pojat,

50

Kaunokaiset, vilkaskatsantoset immet;

Iloisesti atrioitaan, kertoellaan

Tarinoita kauka-maista, ihmetellen,

Pöydän ääres, hohisevan metsän suojas,

Oksil tuhansien lintuin laulaessa. 55

Taasen käsi kädessä he käyskelevät
Uneksuen lehtimetsän hämärässä.
Taasen, kuni länsituulen liehaukset,
Vihannolla niitulla he kärkelevät,
Lyöden iloleikkiä ja lauleskellen; 60
Tahi, kyllästyiskö mieli leikkilöihin,
Käyvät purjehtimaan sini-lainehille.

Heidän laivastonsa, joutsenparvi valkee,
Valmihina rannal vartoo. Alkaa retki,
Riemuitseva purjeretki ympär saarta. 65
Sillon armaat kuormans saavat laivat kaikki,
Laivat eläväiset, lumivälkkyväiset.
Nuorukaisen sylissä nyt impi istuu
Hartioilla joutsenen ja laivat liukuu
Rinnatusten ympär rauhansaaren rantaa. 70
Laulaa poika, laulaa neito pojan rinnoil
Laivan kiiltävällä, hienosella kannel;
Aukasee myös joutsen purpuraisen suunsa,
Veisain ihanasti riutuvalla äänel.

Linnut, kiistan viserrellen, lentelevät 75
Rannalla, ja kaikuu saaren himmee lehto
Laulusta ja viserryksest, meren pinta
Tyyni, heljän tyyni, kajahtelee kauvas,
Kaikki yhteen-sulaa hymisevään sointuun.
Vavahdellen ylös Ahtolasta tummast, 80
Ilosoinnos ihanasti vavahdellen,
Kalat pienet, hopeaiset heitä seuraa

**Rientää vasten lounatuulta
Kohden Ilokeimon ahoa;
Kuni leimaus hän kiittää,
Eikä tunne taakkaa helmassaan.**

ALEKSIS KIVI

**Ilokeimon
kivikummulla.
Runoversoja
käsikirjoituksista.**

TOIM. Sakari Katajamäki

NTAMO 2023

ISBN 978-952-215-888-8